

Martina Bitunjac, *Lea Deutsch: Dijete glume, glazbe i plesa*,
Zagreb: Srednja Europa, 2021, 73 str.

Nakladnik *Srednja Europa* izdao je u Zagrebu 2021. godine važnu monografiju povjesničarke dr. Martine Bitunjac – *Lea Deutsch: Dijete glume, glazbe i plesa*. Urednik knjige je dr. Damir Agičić, a izdavač Alenka Barišić. Martina Bitunjac već prije toga objavila je ovu knjigu na njemačkom jeziku u Leipzigu u kući Hentrich&Hentrich, a prema informacijama dostupnim iz medija, knjiga će se prevesti na poljski jezik. Neizostavno je napomenuti da su dr. Bitunjac i dr. Agičić autori izložbe o Lei Deutsch “Između slave i zaborava – Lea Deutsch, čudo od djeteta i žrtva holokausta”, koja se mogla posjetiti u Hrvatskoj, Njemačkoj i Poljskoj. Ova hvale vrijedna knjiga otrgnula je iz zaborava Leu Deutsch (izgovor po jidišu Dajč), najvažniju dječju glumicu u povijesti hrvatskog kazališta. Dr. Bitunjac analizirala je njezinu impresivnu karijeru, koja je trajala devet godina. Usto, važno je pohvaliti idejnu realizaciju naslovnice, koju je izradila Ana Vujasić stavivši fotografiju Lee Deutsch za vrijeme kazališnog nastupa, čime Vujasić također stavlja naglasak na djelo Lee Deutsch. Dodatna vrijednost knjige je u tome što je pisana vrlo jasnim, pitkim jezikom, tako da je mogu čitati i učenici osnovnih škola. Cijela monografija popraćena je brojnim fotografskim, vrlo važnim materijalom, koji najčešće prikazuje Leu Deutsch za vrijeme njenih brojnih nastupa.

Lea Deutsch bila je slavna za svoga života. Postavlja se pitanje zašto je zaboravljena i još donedavno bila relativno nepoznata. Moguće je naći odgovor u *konceptu nevidljivosti*, koji je postavila i primijenila mađarska povjesničarka Andrea Pető. Naime, Pető naglašava da sjećanje “nije deskriptivna kategorija, već koncept koji aktivno stvaraju oni koji se sjećaju u odnosu na kontekst i prostor sjećanja. Kroz sjećanje odabiremo, prikrivamo, ušutkavamo, činimo nevidljivim, mijenjamo, pretjerujemo, minimiziramo, hvalimo i

demoniziramo (...).¹ Na tragu tog zaključka je i dr. Bitunjac izjavom u intervjuu koji je dala za Radio Nacional (izjava je i naslov intervjua), govoreći da “Leu Deutsch bivši sustav nije glorificirao, jer je bila ‘samo’ žrtva i nije pripadala partizanskom korpusu, za razliku od Boška Buhe”.² Bez obzira na to što dr. Pető obrađuje ratne zločinke čija se odgovornost desetljećima umanjivala zbog feminističkog pristupa u kojem se biraju isključivo “lijepo priče” i biografije “zaslužnih žena”,³ a dr. Bitunjac u ovoj knjizi obrađuje lik i djelo djeteta žrtve ustaškog režima, izuzetno je važno što su dvije znanstvenice u dvjema različitim znanstvenim studijama došle do istog zaključka koji se odnosi na problematiku sjećanja ili zaborava povijesnih osoba. Dakle, politika sjećanja prvenstveno je rezultat društveno-političkih čimbenika koji mogu ostati desetljećima ukorijenjeni u društvu, ali i u historiografiji. Ako bismo pak uzeli u obzir razlog koncepta nevidljivosti koji navodi Pető, nameće se pitanje zašto se onda brojne jugoslavenske feministice nisu izborile za sjećanje na Leu Deutsch. Jugoslavenske feministice nisu se zamjerale socijalističkoj politici, niti socijalistički političari feminizmu. U diskurs koncepta nevidljivosti moguće je uključiti i monografiju *Diana Budisavljević – Prešućena heroína Drugog svjetskog rata* povjesničarke Nataše Mataušić. Naime, činjenica da je Diana Budisavljević spasila 10.000 srpskih žena i djece iz nekoliko ustaških logora nije odgovarala kreatorima političkog narativa u SFRJ, koji je gotovo uvijek izbjegavao tematiku o mogućnostima spašavanja iz logora, te je slavio “herojsku smrt partizana”. U takvoj politici sjećanja nije bilo mjesta za velikanke poput Lee Deutsch i Diane Budisavljević.

U prvom poglavlju knjige naslovljenom “Najmlađa kći zagrebačke božice Thalije” Martina Bitunjac zaokružuje cijeli život Lee Deutsch, od

¹ Andrea Pető, *The Women of the Arrow Cross. Invisible Hungarian Perpetrators in the Second World War*, Cham: Palgrave Macmillan, 2020, 7.

² <https://www.nacional.hr/dr-martina-bitunjac-za-radio-nacional-leu-deutch-bivsi-sustav-nije-glorificirao-jer-je-bila-samo-zrtva-i-nije-pripadala-partizanskom-korpusu-za-razliku-od-boska-buhe/>, / 18. 5. 2023. (pristupljeno 15. 7. 2024.).

³ Andrea Pető, “Who is afraid of ‘Ugly Women.’ Problems of Writing Biographies of Nazi and Fascist Women in Countries of the Former Soviet Block”, u: *Journal of Women’s History*, br. 4, 2009, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 148.

njezinog porijekla do tragedije. Stoga, dr. Bitunjac donosi informacije o Židovima u Jugoslaviji prije i za vrijeme NDH. Ove informacije pripremaju čitatelja na sva sljedeća poglavlja. Dr. Bitunjac navela je prethodne radove o Lei Deutsch, među ostalima i važnu knjigu Pavla Cindrića iz 2008. godine, suvremenika Lee Deutsch, pod nazivom *Lea Deutsch, zagrebačka Anne Frank*. Taj naslov bio je prikladan kao vid političkog sjećanja u vrijeme dok je Lea Deutsch bila još manje poznata u javnosti. Stoga, usporedba s Annom Frank ukazivala je na činjenicu da je riječ o darovitom djetetu koje je tragično skončalo u holokaustu, čime je Cindrić na neki način okružio lik i djelo Lee Deutsch. Martina Bitunjac učinila je to još izravnije naslovom ove knjige, dajući time Lei Deutsch individualnu važnost koju zaslužuje kao velika umjetnica.

U drugom poglavlju “Rođenje velike male umjetnice” dr. Bitunjac piše o političkoj situaciji u Kraljevini Jugoslaviji, položaju Sefarda i Aškenaza i njihovom važnom utjecaju na društvo i kulturu. Lea Deutsch (punim imenom Lea Dragica Deutsch) pripadala je Aškenazima. Rođena je 18. siječnja 1927. godine u Zagrebu. Obitelj joj je pružila kvalitetno umjetničko obrazovanje i bila je u prijateljskim odnosima s čuvenim redateljem Titom Strozijem. On je veoma poznat u hrvatskoj javnosti, kao i nekoliko njegovih članica obitelji, također znamenitih umjetnica. Njegova majka bila je čuvena hrvatska tragedkinja Marija Ružička Strozzi, a njegova sestra hrvatska sopranistica međunarodnog značaja Maja Strozzi-Pečić. Okružen znamenitim umjetnicama, Tito Strozzi lako je prepoznao značajnost Lee Deutsch i ponudio joj da se priključi dječjoj umjetničkoj skupini “Dječje carstvo”⁴, u kojoj je Deutsch uvježbavala prve scenske tekstove.

U trećem poglavlju naslovljenom “Cirkuska djevojka – otmjeni lord: kazališni svijet Lee Deutsch” dr. Bitunjac analizira karijeru Lee Deutsch od njezinih početaka do prvih angažmana u zrelih ulogama, odnosno angažmana na kraju karijere. Preko navedenih njezinih angažmana čitatelj ujedno doznaje i za vrlo bogat kazališni repertoar u Zagrebu. Lea Deutsch

---

⁴ Martina Bitunjac, *Lea Deutsch: Dijete glume, glazbe i plesa*, Zagreb: Srednja Europa, 2021, 16.

imala je sporedne uloge u opereti *Grofica Marica* Emmericha Kálmána (kao Juliška)⁵ i kao Louison u Molièrovom *Umišljenom bolesniku*⁶. Prvu glavnu ulogu dobila je kao šestogodišnjakinja u predstavi prema romanu *Tonček i Točkica* Ericha Kästnera, koju je režirao Alfons Verli.⁷ Novine i časopisi često su pisali o njoj, a kritičari hvalili njezine nastupe. Glumila je lik Ahmeda u komadu *Hasanaginica*. Dr. Bitunjac naglašava važnost ove uloge u kontekstu multikulturalnosti tadašnje Jugoslavije, jer je Lea Deutsch glumila muslimanskog dječaka. Važnost Hasanaginice dr. Bitunjac naglašava činjenicom što ju je Johann Wolfgang Goethe preveo na njemački jezik.⁸ Lea Deutsch glumila je Gitu u komadu *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, koji je režirao Verli prema istoimenom djelu Ivane Brlić Mažuranić.⁹ Nastupala je i u suvremenoj operi i to u djelu *Oganj* skladatelja Blagoja Berse. Djelo je tematiziralo socijalne probleme rane industrijske revolucije.¹⁰ Veoma je upečatljiva informacija da se uprizorilo djelo poljske glumice, književne kritičarke i književnice Gabriele Zapolske, jer je Lea Deutsch glumila u njezinoj socijalnoj drami *Moral gospođe Dulske*.¹¹ Gabriela Zapolska oštro se borila protiv društvenih nepravdi i predrasuda, te je svojim djelima tematizirala društvene probleme izazivajući time u Poljskoj opću sablazan.¹² Najzad, u jednoj od svojih posljednjih uloga, utjelovljujući lik Anjutke u *Moći tmine* Lava Tolstoja, Lea Deutsch glumila je “odraslu gospođicu”.¹³

U četvrtom poglavlju naslovljenom “Odbačeno čudo od djeteta’ – borba za preživljavanje u fašizmu” dr. Bitunjac piše o promjenama koje su zadesile Europu i o nastanku Nezavisne Države Hrvatske kako bi se pružila kompletnija slika nadolazeće tragedije. Lea Deutsch nije više smjela

⁵ M. Bitunjac, *Lea Deutsch*, 21.

⁶ Isto, 23.

⁷ Isto, 26.

⁸ Isto, 31.

⁹ Isto, 33.

¹⁰ Isto, 35.

¹¹ Isto, 46.

¹² Skupina autora. *Povijest svjetske književnosti*. Sv. 7, Zagreb: Mladost, 1975.

¹³ M. Bitunjac, *Lea Deutsch*, 47.

glumiti, izbačena je iz škole,¹⁴ uzaludno slala molbu, popraćenu potpisima i zagovorom hrvatskih velikana poput Nine Vavre-Bach i Jakova Gotovca.¹⁵ Nije pomoglo ni njezino poznanstvo s drugim njezinim kolegicama poput Vike Podgorske, Zinke Kunc Milanov i Božene Kraljeve, kao ni njezin neizbrisiv doprinos hrvatskom kazalištu, zato što čelnicima NDH kultura nije nikad bila od značaja.

U posljednjem, petom poglavlju knjige naslovljenom “Uoči tragedije: deportacija i smrt” dr. Bitunjac vrlo detaljno piše o posljednjim pokušajima Lee Deutsch i njezine obitelji da se spasi i time zorno prikazuje beznadnost svih ljudi koje je NDH predodredila za smrt. U noći s 2. na 3. 5. 1943. lokalna i njemačka policija uhitila je 1.600 Židova, među kojima i Leu Deutsch. Nakon zatvora u Zagrebu deportirana je stočnim vagonom u Auschwitz i vjerojatno umrla za vrijeme transporta.¹⁶

Posljednji fotografski materijal na četiri stranice u knjizi reprodukcija je pisma koje je Lea Deutsch uputila Rasnom odjelu Ministarstva unutrašnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske. U pismu Lea Deutsch moli da se primijeni na nju čl. 6. Zakona o rasama, prema kojemu stoji da arijevska prava mogu dobiti osobe koje su se prije travnja 1941. zalagale za interese i oslobođenje hrvatskog naroda. Lea Deutsch u pismu nabraja svoje važne uloge i naglašava svoj doprinos kulturi. Nadalje piše da njezini roditelji nisu pripadali nijednoj cionističkoj ili stranoj udružbi i da je sve što se oko nje događalo u pravom smislu riječi samo hrvatsko, te da su njezini preci boravili u Hrvatskoj već od 1797. godine. Zatim piše i o svojem preobraćenju na katoličku vjeroispovijest, te navodi da je redovito prisustvovala satovima vjeronauka. Pismo je uz Leu Deutsch potpisala i sestra ustaškog pukovnika Hermina Pećina, rođ. Rukavina, uz riječi da “iskreno preporučuje i moli”, te Nina Vavra-Bach, koja uz potpis “moli da se prepozna i uvaži ovaj veliki mladi talenat u ime umjetnosti”. Međutim, pismo upućeno organima države koja se temelji na terorizmu i rasizmu nije moglo biti

---

¹⁴ M. Bitunjac, *Lea Deutsch*, 56.

¹⁵ Isto, 53.

¹⁶ Isto, 61.

uvaženo. Nisu prihvatili ni riječi same Lee Deutsch da slavni naslov “uvaži ovu moju molbu, a ja ću svojom predanošću i nadalje služiti hrvatskoj Italiji, koja me je tako toplo već kao sasma malo dijete primila”.

Marina Alia Jurišić